

İSTANBUL'UN FETHİ SIRASINDA ŞEHİRDE YAŞANANLAR VE PSİKOLOJİK DURUM*

Ebru ALTAN**

Öz

Bu makalede İstanbul'un kuşatılması ve fethi sırasında şehirde yaşananlar ve halkın psikolojik durumu ele alınarak olayın Bizans cephesinden arka planı incelenmiştir. Bu kapsamda çağdaş Bizans kaynaklarının, özellikle de kuşatma boyunca bizzat İstanbul'da bulunan imparatorun en yakın adamı Francis'in kayıtları ile bu sırada tesadüfen şehirde bulunan ve savunmaya katılan Venedikli gemi doktoru Nicolò Barbaro'nun bu süreçte şehirdeki psikolojik durumu da yansıtan gözlemleri önemlidir. Özellikle bu iki görgü tanığının ifadelerine dayanmakla birlikte, Bizans kayıtlarının ışığında Bizans cephesinden İstanbul'un fethi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, II. Mehmed Fatih, Fetih, Bizans, Konstantinos.

Abstract

THE EVENTS AND PSYCHOLOGICAL STATUS IN THE CITY DURING THE CONQUEST OF ISTANBUL

This article discussed the background of the Byzantine aspect of the siege and conquest of Istanbul. The examination of this event takes the psychological situation of the Byzantine people into account. In this context, it is important to refer to and observe contemporary Byzantine sources, including the records of Francis -the man closest to the emperor- who was in the city during the siege. In addition, it is crucial to consider the information available from the Venetian ship doctor who coincidentally happened to be in the city at the time and participated in the defense using Nicolò Barbaro's observations reflecting the psychological situation in the city. In its evaluation of the conquest of Istanbul from the Byzantine aspect, this article takes into consideration these Byzantine records, paying special attention to the firsthand observations of the aforementioned eyewitnesses.

Keywords: Istanbul, Mehmed II, The Conqueror, Conquest, Byzantine, Konstantinos.

* Bu makale, II. Uluslararası Hünkâra Vefa Sempozyumu'nda (Mayıs 2015 Gebze-İstanbul) sunulan bildirinin gözden geçirilip genişletilmesi suretiyle yayına hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; efaaltan@yahoo.com.

Burada, İstanbul'un kuşatılması ve fethi sırasında şehirde yaşananlar ve halkın psikolojik durumu ele alınarak olayın Bizans cephesinden arka planı incelenecektir. Bu kapsamda, çoğu zaman hissi bir yaklaşım sergileseler de çağdaş Bizans kaynaklarının, özellikle de kuşatma boyunca bizzat İstanbul'da bulunan imparatorun en yakın adamı Francis'in¹ birinci elden verdiği bilgiler oldukça kıymetlidir. Ayrıca, bu sırada tesadüfen şehirde bulunan ve savunmaya katılan Venedikli gemi doktoru Nicolò Barbaro, 1452 yılının son aylarından itibaren olayları gün gün not ederek Bizans halkının bu süreçteki psikolojik durumunu da yansıtan önemli gözlemler nakletmiştir². Böylece özellikle bu iki görgü tanığının ifadelerine dayanmakla birlikte, Bizans kayıtlarının ışığında Bizans cephesinden İstanbul'un fethini değerlendirmeye çalışacağız.

1451 yılında Sultan II. Murad'ın (1421-1444, 1446-1451) ölümünün ardından oğlu II. Mehmed, genç yaşta ikinci kez tahta çıktığında, Batı dünyası ve Bizanslılar rahat bir nefes almıştı. Kendi iç sorunlarıyla uğraşmakta olup Niğbolu ve Varna'daki mağlubiyetlerden sonra Türklerle yeni bir savaşa girecek durumda olmayan Batılılar, deneyimsiz bir genç olarak tanıdıkları yeni sultanın kendileri için bir tehdit olamayacağını ve barışçıl bir politika takip edeceğini düşünmüşlerdi. Fakat genç sultanın büyük planlarının, güç, zeka ve kararlılığının henüz farkında değillerdi. Bununla beraber İmparator XI. Konstantinos Palaiologos'un (1449-1453) müşaviri ve yakın dostu olan tarihçi Francis, tehlikenin yakın olduğunu anlayarak II. Mehmed'in tahta çıkışından dolayı derin bir üzüntü duymuştu³.

Gerçekten de kısa süre sonra Bizans toplumunda Sultan II. Mehmed hakkındaki iyimser hava yavaş yavaş dağıldı. 1451 kışında sultan, Anadolu hisarının karşısında boğazın en dar yerinde (Asomaton Köyü/Bebek) bir hisar yaptırmak üzere harekete geçince İstanbul'da korkulu günler başladı. Bunun ne anlama

¹ İstanbul'un fethi hakkında bilgi veren dört Bizans kroniğinden birinin yazarı olan Georgios Francis (Sphrantzes, Frantzes/d. 1401) İmparatorlukta önemli bir devlet adamı ve diplomattı. Fetihten kısa süre önce *mezas logothetes* unvanı almış, böylece imparatorun son gelen en önemli kişi olmuştu. Francis, diğer üç yazardan (Dukas, Kritovulos, Halkokondyles) farklı olarak kuşatma boyunca şehirde aktif olarak olayların içinde bulunmuş ve günlük notlar tutmuştur. Fetihten sonra tüm ailesiyle beraber esir alınan Francis, daha sonra karısıyla beraber serbest kalma şansı bulmuş ve ömrünün kalan yıllarını Korfu'da bir manastırda geçirirken, o zamana kadar tutmuş olduğu notları toparlayarak kroniğini (*Chronikon Minus*) kaleme almıştır (ö. 1477 veya 78).

² Nicolò Barbaro, *1453 Konstantinopl Kuşatma Güncesi*, çev. Y. Fincancıoğlu, İstanbul 2007.

³ Francis (*Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi*, çev. K. Dinçmen, İstanbul 2002, s. 20-22), İmparator XI. Konstantinos'a eş bulmak üzere elçi olarak Trabzon'da bulunurken kendisine Sultan Murad'ın ölümünü ve II. Mehmed'in tahta çıktığını sevinçle müjdeleyen Trabzon Rum İmparatoruna bunun hiç de iyi bir haber olmadığını söyleyip endişelerini dile getirmişti.

geldiği açıktı. 15 Nisan 1452'de hisar inşasının başlaması, İstanbul'un kuşatılması için ilk adımdı. Dukas'ın kaydına göre, halk bu haberi duyunca çok üzül-müş, şehirde bundan başka bir şey konuşulmaz olmuştur. Hıristiyan ahali, “*artık Konstantinopolis'in son günü geldi, milletimizin mahvı çanları çalmaya başladı. Deccalın günleri geldi, ne olacağız ey Tanrım? Canımızı al ki, bu kulların şehrin mahvını kendi gözleriyle görmesinler; senin düşmanların bu şehri muhafaza eden azizler nerededir demesinler*” diye ağlaşarak dualar ediyordu⁴. İmparator Konstantinos, Edirne'ye elçiler gönderip sultanı bu niyetinden vazgeçirmeye çalıştıysa da isteği sert bir şekilde reddedildi⁵. İmparator hisarın yapımına engel olamayacağını anlayınca sultana hediyeler gönderip Boğaziçi'ndeki Bizans köylerine zarar vermemesini istedi; daha sonra da bu hisarın şehre saldırmak için inşa edilmediği konusunda teminat istedi (Haziran 1452). Artık iki taraf arasındaki barışın devam edemeyeceği ve savaşın yakın olduğu anlaşıldı; şehir her an kuşatılabilir-di⁶. Bunun üzerine İstanbul halkı, “*Bu Mehmet Konstantinopolis'e girerek şehri harap, ahalisini de esir edecek, mukaddesatı ayaklar altına alacak... Heyhat ne yapalım? Nereye kaçalım?*” diyerek feryat etmeye başladı⁷. Kâhinler ve falcılar da bu sıralarda meydana gelen deprem, toprak kayması, şimşekler, sağanak yağ-murlar, gökyüzünde beliren garip yıldızlar gibi durumların yakın zamanda bü-yük bir olayın gerçekleşeceğine dair ilahi bir işaret olduğunu söylüyordu. Hatta tapınaklardaki aziz tasvirleri, mezar taşları ve heykellerin bile terlediği şekilde haberler yayılıyordu. Bütün bunlar uğursuzluk alameti olarak yorumlanınca halk derin bir keder içinde olacakları beklemeye başladı⁸. Herkes artık şehrin sonunun geldiğini düşünüyor, her yerde bu konudaki kehanetler konuşuluyordu. İlk im-parator Helena'nın oğlu Konstantinos idi ve söylendiğine göre imparatorluk aynı adlı anneden doğan ve yine aynı adı taşıyan bir hükümdar zamanında yıkılacaktı. Bütün karamsarlıklarına rağmen yine de kadın erkek şehirdeki herkes, savunma hazırlıklarına katılarak elinden geleni yapmaya hazırdı. Gerçekten de sivil ahali oldukça zor koşullara rağmen müdafaada önemli rol oynadı. Tapınaklardan bi-reylerden bağış toplanarak kuşatma sırasında ihtiyaç duyulacak olan maddeler temin edilmeye başlandı⁹.

⁴ Dukas, *İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği (1341-1462)*, çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 2013, s. 166.

⁵ Kritovulos, *İstanbul'un Fethi (Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sâni)*, Türkçesi Karolidi, çeviri ve notlar M. Gökman, İstanbul 2013, s. 15 vd.; Dukas, s. 166 vd.

⁶ Francis, s. 38 vd.; Nicolò Barbaro, s. 10; Dukas, s. 164 vd.; Kritovulos, s. 14 vd.

⁷ Dukas, s. 167.

⁸ Kritovulos, s. 11, 33.

⁹ Kritovulos, s. 34.

İstanbul'daki Venedik kolonisi de imparatorla beraber şehri savunmak için harekete geçti. Ayrıca Haliç'te demirlemiş bulunan beş Venedik ticaret gemisi savunma için alıkonuldu¹⁰. Galata'da bulunan Cenovalılar ise kendi menfaatleri için her ihtimali göz önünde bulundurup iki yanlı bir siyaset takip ettiler; İmparatorun yanında yer aldıkları gibi Osmanlılara da yardıma hazırdılar¹¹. Öte yandan Hıristiyanlık adına savaşmak üzere İtalya'dan gönüllü olarak gelen bazı Cenovalılar da vardı. Ocak 1453'te Cenovalı ünlü general Giovanni Giustiniani, iki savaş gemisi ve 700 askerle şehre yardıma gelince halk çok sevindi. İmparator kara surlarının savunmasını ona verdi¹². Şehirde kalma cesaretini gösteremeyenler ise kuşatma başlamadan şehri terk etmeye çalışıyordu. 26 Şubat gecesi, biri Venedik'ten, altısı Girit'ten gelmiş olan 7 tekne içlerindeki 700 İtalyan'la birlikte korku içinde gizlice Haliç'ten ayrıldı. Bazı Bizanslı aileler de kuşatmadan önce şehri terk etmişti. Bu kaçışlar elbette savunmaya hazırlananların maneviyatını sarsıyordu¹³. Ama Bizanslıların en büyük güvencesi uzunluğu 6.800 metreyi bulan oldukça kuvvetli durumdaki kara surlarıydı. 4 metre kalınlığında, 8,5 metre yüksekliğindeki dış surların önünde 20 metre derinlik ve genişliğinde içi suyla dolu hendekler vardı. İçi deniz suyuyla doldurulmuş olan bu hendekler sayesinde İstanbul adeta bir ada görünümündeydi¹⁴.

Hisar inşaatı sürerken Osmanlı askerleriyle civardaki halk arasında çıkan bir hadise savaşın zahiri sebebi oldu. Nihayet 31 Ağustos 1452'de, Boğazkesen adı verilen (Rumelihisarı) hisarın yapımı tamamlandıktan sonra Sultan II. Mehmed, 50.000 kişilik bir kuvvetle ansızın şehir önüne gelerek üç gün surları inceledi. Muazzam büyüklükteki üç topu kalenin denize en yakın kulelerinden birine yerleştirdi. Boğazdan geçen her geminin Boğazkesen Kalesi'nde gümrük resmi ödemek için durdurulmasını, durmayanların top ateşiyle batırılmasını emretti¹⁵. Kasım başlarında kaledeki toplardan ilk ateş açıldı. Karadeniz'den gelen iki Venedik gemisi dur emrine uymayınca topa tutuldu, ama kaçmayı başardı. İki hafta sonra yine İstanbul'a gıda maddesi taşıyan ve Karadeniz'den gelen başka bir Venedik gemisi yelkenlerini indirmeyince batırıldı. Geminin kaptanı olan Antonio

¹⁰ Nicolò Barbaro, s. 14 vd.; Francis, s. 42. Nicolò Barbaro (s. 20-22), 250 yıl önce atalarının yağmaladığı bu şehri savunmaya karar Venediklilerin adlarını günlüğünde sıralamıştır.

¹¹ Dukas, s. 182 vd.

¹² Nicolò Barbaro, s. 14-20; Dukas, s. 182; Kritovulos, s. 37 vd. Krş. St. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, çev. D. Türkömer, İstanbul 2011, s. 93; M. Ak- F. Başar, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, İstanbul 2003, s. 40.

¹³ Nicolò Barbaro, s. 26; Francis, s. 44.

¹⁴ Surlar hakkında bk. F. Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1976, s. 92-137.

¹⁵ Dukas, s. 170; Kritovulos, s. 18 vd.

Rizzo esir düştü. Edirne'de on dört gün süren esaretten sonra sultan tarafından kazığa oturtularak idam ettirildi. Venedik zor durumda kalmıştı. İstanbul'da kalabalık bir Venedik kolonisi vardı; Venedikliler Türklerin elindeki limanlarda da ticaret yapıyorlardı. Bazı Venedikliler İstanbul'un Türklerin eline geçmesi durumunda Akdeniz ticaretinin daha güvenli ve refah içinde olacağını düşünüyordu. Bu sırada Venedik donanması kolonileri korumaya çalışıyordu; ticaret gemilerini savaş gemisine dönüştürmek de masraflı bir işti. Her şeye rağmen Venedikliler saygınlıklarını koruyabilmek için sultanla ilişkilerini kestiler. Akdeniz'deki Venedik komutanlarına Hıristiyanları korumaları; fakat Türklere karşı herhangi bir saldırıda bulunmamaları emredildi¹⁶.

Fetih hazırlıkları ve Venedik ticaret gemisinin batırılması şehirde öylesine bir yankı uyandırmıştı ki, bu ümitsiz ve endişe dolu bekleyişin devam ettiği günlerde Bizans, Batı'dan yardım alabilmek için kiliseler arasındaki husumeti bir kenara bırakmaya bile razı oldu. Bu sırada şehirde ihtiyaç duyulan en önemli şey insan gücü, yiyecek ve silahtı. İmparator 1452 sonbaharında İtalya'ya ve Batı ülkelerine (Fransa, Floransa, Aragon) elçiler gönderip acil yardım istedi. İmparator, Papa V. Nicolaus'a, iki kilisenin birleşmesi hususunda 1439 Floransa Konsili'nde alınan kararları uygulamaya Bizans'ın hazır olduğunu bildirdi. Halk birleşme fikrine şiddetle karşı çıksa da imparator, Batı'dan yardım alabilmek için başka çaresi olmadığını biliyor ve imparatorluğun ancak Doğu'da ticari menfaatleri olan Latinlerin yardımıyla savunulabileceğini düşünüyordu. Neticede 12 Aralık 1452 günü Ayasofya Kilisesi'nde yapılan ve imparator, bütün asilzadeleri, papanın elçisi Rusya Kardinali Isidoros ve İstanbul halkının da hazır bulunduğu büyük bir törenle iki kilise arasında birlik (*union*) ilan edildi. Bu sebeple o gün kentte büyük bir yas vardı¹⁷. 1204 yılında Latinlerin nasıl bir vahşetle şehirlerini yağmaladığını unutmamış olan halk, o günden itibaren tepki olarak büyük kiliseye gitmez oldu. Dukas'ın dediği gibi ahali Ayasofya'dan sanki "*Yahudi sinagogu imiş gibi*" kaçmaya başladı. Bazıları ibadet etmek için, birleşme karşıtı olan papazlar tarafından yönetilen kiliselere gidiyordu. Toplum ikiye bölünmüş durumdaydı. Bir yanda "*Şehir Latinlerin eline geçse de dinsizlerin pençesine düşmesek*" diyenler, diğer yanda ise kiliselerin birleşme fikrine şiddetle karşı çıkıp, Grandük Notaras gibi, "*Şehirde Türk sarığını görmek, Latin serpuşunu görmekten daha iyidir*" fikrini savunan tutucu Ortodokslar arasında çok şiddetli tartışmalar yaşanıyor. Os-

¹⁶ Nicolò Barbaro, s. 10 vd.; Dukas, s. 172. Krş. Runciman, s. 77 vd.

¹⁷ Nicolò Barbaro, s. 14; Dukas, s.174 vd. Krş. D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. B. Umar, İstanbul 1999, s. 404 vd.

manlıların izlediği vicdan hürriyeti ve hoşgörü politikalarının da etkisiyle, Türk yönetimi altına girmenin içinde buldukları bu yoksul ve bölünmüş durumdan daha kötü olamayacağını söyleyenler vardı. Birleşme karşıtı olanlar, âlim bir papaz olan Gennadios'un etrafında toplanmıştı. Bazıları Türk tehdidinden kurtulduktan sonra bu durumun tekrar değerlendirileceğine inanıyordu. Birleşme taraftarı olanları lanetleyen bazı Bizanslılar ise Konstantinopolis'in hamisi ve yardımcısı olduğuna inandıkları Hz. Meryem'in daha önce olduğu gibi şehri yine kurtaracağını, II. Mehmed'in de tıpkı babası ve büyükbabası gibi başarısızlığa uğrayacağını düşünüyordu¹⁸.

Öte yandan, İstanbul daha önce de Türkler tarafından birçok kez tehdit edilmişti, ama halk hiç bu kadar ümitsizliğe kapılmamıştı. Çünkü o zamanlar savaş, kuvvetli surlara sahip olan kara tarafından olur, şehrin diğer tarafı saldırıdan uzak kalırdı. Kuşatma boyunca şehirde ihtiyaç duyulan her şey deniz yoluyla temin edilebilirdi. Ancak Osmanlıların şehri bu kez hem karadan hem de denizden muhasara edecekleri anlaşılıyordu. Yokluk ve pahalılığın hüküm sürdüğü şehir nüfus bakımından da çok azalmıştı. Uzunluğu 22 kilometreye yaklaşan surların her noktasını korumak mümkün görünmüyordu. Bu yüzden Bizanslılar daha kuşatma başlamadan kurtuluş ümitleri kırılmış olarak kendilerini her duruma hazırlamaya başlamış ve durumu Tanrı'ya bırakmışlardı¹⁹.

Mart sonlarına doğru Osmanlı donanması Çanakkale yoluyla Marmara'ya girdiğinde imparator, Haliç'in girişinde önlem aldı. Eski gemiler ve variller kalın zincirlerle birbirine bağlanarak Sarayburnu ile Galata arasına yerleştirildi. Nicolò Barbaro'nun gözlemlerine göre, 2 Nisan'da imparatorun emri üzerine Haliç'in girişini kapatmak üzere bir bumba hazırlandı. Bu bumba, çok büyük ve yuvarlak kütüklerden yapılmış olup oldukça büyük çivilerle birbirine çakılmış ve kalın demir halkalarla bağlanmıştı. Bir ucu şehir surlarının diğer ucu ise Pera duvarlarının içindeydi. Bundan sonra şehirde bulunan bütün gemiler zincirin iç tarafına yerleştirdi. 12 Bizans savaş gemisinin yanı sıra papanın gönderdiği 3 büyük kadirga, Sakız ve Mora'dan gelen gemilerle beraber, Haliç'te içi savaştı dolu 20 gemi savunmaya katılacaktı²⁰.

Sultan Mehmed'in 80.000'den fazla olan ordusu Mart boyunca bölükler

¹⁸ Dukas, s. 176 vd.

¹⁹ Kritovulos, s. 32 vd.

²⁰ Nicolò Barbaro, s. 29, 35. Zincir, Sarayburnu'na gelmeden bugünkü Sirkeci civarında St. Eugenius Kulesi'yle Tophane'de Mumhâne burnunun bulunduğu Galata surları arasına çekilmişti. Krş. Emecen, "İstanbul'un Fethi", *Tükler*, IX, Ankara 2002, s. 578.

halinde Trakya'dan Boğaziçi'ne doğru harekete geçtiğinde imparator, tarihçi Francis'i çağırıp şehirde eli silah tutan erkeklerin sayısını ve silah miktarını tespit etmesini istemişti. Yapılan sayım sonunda İstanbul'da o sırada savaşabilecek durumda 2.000 civarında yabancı ve 5.000 kadar Bizanslı olduğu ortaya çıkınca imparator dehşete düştü ve bunun gizli tutulmasını istedi. Bu sayı eli silah tutmayan sivillerle beraber 20.000 civarındaydı²¹.

Böylece savunma hazırlıkları devam ederken, şehir halkı 1 Nisan 1453 Pazar günü, Ortodoks Kilisesi'nin en kutsal günlerinden biri olan Paskalya'yı mutsuz bir şekilde karşıladı. Halk günlerdir endişe içinde dualar ederek Türk tarruzunun başlamasını bekliyordu. Osmanlı öncüleri, 2 Nisan'da surlar önünde göründüklerinde Bizanslılarla küçük çaplı bir savaş meydana geldi. Ancak arkadan büyük bir ordunun geldiğini gören Bizans askerleri derhal geri çekilerek şehrin kapılarını kapattılar; hendekler üzerindeki köprüleri de yıktılar. Sultan II. Mehmed, 5 Nisan'da İstanbul önüne vardığında İslamî geleneklere uygun olarak önce imparatora elçi gönderip kan dökülmemesi için şehrin teslimini istedi. İmparator ise kuşatmanın kaldırılması karşılığında yıllık vergi ödemeyi ve surların dışında Bizans'a bağlı olan tüm kaleleri teslim etmeyi teklif etti. Bunun üzerine sultan, ertesi gün (6 Nisan 1453 Cuma günü) kuşatmayı başlattı. St. Romanos Kapısı (Topkapı) karşısında ordugâhını kuran Sultan II. Mehmed, Haliç'teki Ayvan-saray mevkiinden Yıldızlı Kapı (Hrisi Pili)'ya kadar karadan bütün suru kuşattı²². Bizanslılar, Türk ordusunun sahip olduğu teknik donanım ve yeni savaş araçları, özellikle de o zamana kadar görmedikleri muazzam toplar karşısında hayranlıkla karışık şaşkınlıklarını gizleyememişlerdi. Bu toplar öylesine büyüktü ki her birini 40-50 çift öküz gücülle çekebiliyordu. Özellikle de Macar mühendis Urban'ın yaptığı 600 kg ağırlığındaki gülleleri fırlatabilen ve 60 öküz tarafından her iki yanında 200 askerin bulunduğu arabayla çekilen dev top, karşı karşıya oldukları tehlikenin öncekilerden çok daha büyük olduğunu açıkça ortaya koymuştu²³. 11 Nisan'a kadar devam eden ilk bombardımanın ardından 12 Nisan Çarşamba günü başlayan ilk büyük bombardıman altı hafta sürdü. Gülleler, kulakları sağır eden korkunç bir gürültüyle simsiyah bir toz bulutu içinde surlara çarparak binlerce parçaya ayrılıyordu. Halk bu etkiyi azaltmak için duvarlardan aşağı hayvan

²¹ Francis, s. 44. Bu sırada şehirde savaşabilecek durumdaki erkek nüfusun 30.000 dolayında olduğu da tahmin edilmektedir. Eli silah tutabilecek 30.000-35.000 kişinin bulunduğu, 6.000-7.000 savaşçı ile sayının 42.000'i bulunduğu söylenir. Krş. Emecen, a.g.m., s. 577.

²² Nicolò Barbaro, s. 32 vd.; Francis, s. 39 vd.; Dukas, s. 180 vd.; Kritovulos, s. 39 vd. Krş. Ak-Başar, *Fetih Günlüğü*, s. 45 vd.

²³ Francis, s. 41-43; Dukas, s. 178.

derileri ve pamuk balyaları sarkıtıyor, ama bunlar işe yaramıyordu. Yine de Bizanslılar gece gündüz devam eden bu saldırılara karşı koymaya çalışarak bütün gün Türklerin doldurmaya çalıştığı hendekleri geceleyin hep beraber tekrar boşaltıyor, sepet ve şarap fiçileriyle tahta, toprak vs. taşıyarak hırpalanan burçları onarıyorlardı. Bu arada surlara yaklaşanları da engellemeye çalışıyor, bazılarını merdivenden atıyor, tahta merdivenleri parçalıyorlardı²⁴.

Öte yandan 12 Nisan'da, Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasındaki Osmanlı donanmasının Beşiktaş önlerinde toplanması üzerine şehirdeki telaş ve endişe daha da arttı²⁵. Nicolò bu tarihten yani 12 Nisan'dan 29 Mayıs'a gece gündüz silah elde Osmanlı donanmasının hücumunu beklerken Bizanslıların ve kendilerinin kâbus dolu sıkıntılı günler geçirdiklerini kaydetmiştir. Ama 20 Nisan'da Yenikapı açıklarında meydana gelen ilk deniz savaşını surların üstünden ve damlara çıkarak izleyen Bizans halkı, Osmanlı donanmasının başarısızlığa uğradığını görünce yeniden cesaret bulmuştu²⁶. Sultan Mehmed ise Yedikule civarında deniz kenarından bu mücadeleyi izlerken öfkeden çılgına dönmüştü. Haliç'i kontrol altına almak için çareler arayan sultan, sonunda herkesi hayretler içinde bırakan o çok cüretkâr planı uygulamaya koydu. Gemilerin bir kısmının (70 kadar) kara yoluyla Haliç'e nakledilmesi için hazırlıklar önceden başlamıştı. Francis'e göre Sultan Galata'nın arkasındaki tepeden limana kadar uzanan kızaklı bir yol yaptırdı. Binlerce usta ve asker bu planı uygulamak için son hazırlıkları yürütürken sultanın emriyle Pera sırtlarındaki top, sürekli olarak Haliç'in ağzındaki zincire ateş ediyor, böylece hem limandaki Bizans gemileri oyalanıyor hem de topun çıkardığı siyah dumanlar sayesinde bu hazırlıklar gizlenmiş oluyordu. Halkın hazırlıkları izlemesine engel olmak için Pera surlarına da güller atılıyordu. Tophane'nin arkasındaki vadiden çekilip sıralanmış olan gemiler, nihayet 21 Nisan gecesi birbiri ardına Kasımpaşa'dan Haliç sularına indirildi. 22 Nisan Pazar günü Haliç surlarındaki nöbetçiler ve gemilerdeki Hıristiyanlar, gördüklerine inanamadılar. Türk donanması karşılarında duruyordu²⁷. Bunu takiben sultan, limanın ortasında

²⁴ Francis, s. 43-48.

²⁵ Nicolò Barbaro, s. 36-39.

²⁶ Nicolò Barbaro, s. 39 vd.; Francis, s. 49-51. Türkler, bir Bizans ve üç Cenova gemisinin limana girişine engel olamamışlardı. Osmanlı donanması Sakız Adası'ndan gelen buğday yüklü üç gemiyi Yeşilköy açıklarında durdurmaya çalışmış, ama kalyonların Osmanlı kadırgalarından daha yüksek olması ve en öndeki Osmanlı gemilerindeki tayfaların acemiliği başarısızlığa yol açmıştı. Bizans kaynaklarında bizzat II. Mehmed'in bu mücadeleyi izlerken öfkeden atını denize sürdüğü rivayet olunur (Dukas, s. 184 vd.).

²⁷ Nicolò Barbaro, s. 44-46; Francis, s. 51 vd.; Kritovulos, s. 54-56; Dukas, s. 185 vd. Krş. Runciman, s. 115 vd.

sağlam bir ahşap köprü kurdurup üzerine bir de top yerleştirdiğinde Haliç surları tehlikeye düştü²⁸. Bizans ve Latin donanması iki taraftan sıkıştırılmış hareketsiz kalmıştı. Üstelik 5.000 metre uzunluğundaki tek bir duvardan ibaret olan Haliç surları daha zayıf olduğundan, kuvvetlerin bir kısmı buraya nakledilince kara surlarının savunması da zayıflamıştı. Hiç beklemedikleri bu durum karşısında keder ve telaşları bir kat daha artan Bizanslılar, Haliç'teki Türk gemilerini ve köprüyü Rum ateşiyle yakmaya teşebbüs ettilerse de Galatalıların ihbarı yüzünden başarısızlığa uğradıkları gibi ağır kayıplar da verdiler (28 Nisan)²⁹.

Halk 1204 yılında Haçlıların da şehre bu yönden girdiğini hatırlıyor ve korkuyla gelişmeleri takip ediyordu. İmparator çaresizlik içinde bir kez daha barış teklifinde bulunarak İstanbul'un kendisinde kalması karşılığında en ağır şartları kabul etmeye razı olduğunu söyledi. Ancak sultan, gelen elçilere “*Buradan geri gitmem kabil değildir. Ya ben İstanbul'u alırım ya da İstanbul beni*” diyerek ne kadar kararlı olduğunu gösterdi; ayrıca, “*şehrin boş olarak bana kalması kâfidir*” diyerek İstanbul'u savaşımadan teslim ederse imparatorun Mora'ya kardeşlerinin yanına gitmesine izin vereceğini söyleyip dostluk vaadinde bulundu. Fakat Konstantinos, eğer şehri kendi rızalarıyla Osmanlılara teslim edecek olurlarsa nereye hangi Hıristiyan memleketine giderlerse gitsinler herkesin onları aşağılayarak Bizanslılarla alay edeceğini düşündüğü için bu teklifi kabul etmeyi aklından bile geçirmede³⁰.

Öte yandan şehirde başka sorunlar da vardı. Yiyecek maddeleri tükenmeye başlamış, açlık en büyük sorun haline gelmişti. Kentin surlarını koruyan Bizanslı askerler, ailelerine yiyecek bulabilmek için sık sık görev yerlerinden ayrılmaya başlamıştı. Bu yüzden kuşatma boyunca asker ailelerine düzenli olarak yiyecek dağıtılmasına karar verildi³¹. Zaten devlet hazinesinde yeterli para olmadığı için askerler maaşlarını düzenli alamıyorlardı. Surların tamiri için bile güçlkle para bulunmuş, bunun için kiliselerdeki değerli eşyalara el konularak eritilen altın-gümüşler paraya çevrilmişti³². Mayıs başlarında kıtlık artık tehlikeli boyutlara ulaştığında imparator şehirdeki zenginlerden ve kiliselerden topladığı parayla temin edilen yiyecek maddelerini az da olsa halka eşit miktarda dağıttı. Savaş gün geçtikçe şiddetleniyor, Bizans gittikçe güç kaybediyor, umutlar tükendikçe de

²⁸ Francis, s. 52. Köprü Hasköy-Ayvansaray arasında yapıldı.

²⁹ Nicolò Barbaro, s. 46- 51; Francis, s. 55 vd.

³⁰ Dukas, s. 189.

³¹ Francis, s. 59.

³² Francis, s. 55

sinirler iyice geriliyordu. Birçok Bizanslı her gün çeşitli olaylara sebep oluyor, sokaklarda dolaşıp imparator ve maiyetine küfürler eşliğinde beddualar yağırdırıyordu³³. Bu sıralarda zaten birbirlerini çekemeyen Venedikliler ile Cenovalılar arasındaki gerginlik de yavaş yavaş ortaya çıkmış; artık tartışmalar, kavgalar herkesin önünde açıkça yaşanmaya başlamıştı. Venedikliler 28 Nisan'daki yenilgiden dolayı Cenovalıları suçluyor, Türklerle gizlice temas halinde olduklarını söylüyordu. Cenovalılar ise görüşmelerin imparatorun bilgisi dahilinde şehrin menfaati için yapıldığını ileri sürüyorlardı. İmparator iki koloninin başkanlarını çağırarak, “*Kapımızın dışındaki savaş bizleri yeteri kadar yıpratıyor, Tanrı aşkına bir de aramızda savaşılmaya başlamayalım*” diyerek aralarındaki geçimsizliğe son vermelerini istedi. Bunun üzerine düşmanlık içten içe sürüp gitse de şimdilik işbirliği içinde göründüler³⁴.

Durmadan yeri göğü inleterek surları döven ve en zayıf noktaları bulmak için sürekli yerleri değiştirilen toplardan başka mehter davulları, kös, boru sesleri, halkta büyük bir tedirginliğe yol açıyordu. Nicolò'a göre Türk askerlerinin İstanbul semalarında yankılanan tekbir sesleri, sabahlara kadar devam eden ve Anadolu yakasından bile duyulan savaş naraları, haykırımlar halk üzerinde korkunç bir etki bırakıyordu. Bu sıralarda sultan, İstanbul'un kayıtsız şartsız kendisine teslim edilmesi şartıyla herkesin can ve mal güvenliğinin sağlanacağını imparatorun da Mora'ya gitmesine izin vereceğini bildirmişti. Buna rağmen Bizanslılar, her şeye rağmen yapılan bütün hücumlara şiddetle karşı koymaya devam etti. Francis, sultanın zaman zaman bu direniş karşısında şaşırıldığını, surların önündeki hendeklerin bir gece içinde süratle boşaltılmasına hayret ettiğini kaydetmiştir. 16 Mayıs'tan itibaren Osmanlı askerlerinin surların altına doğru lağımlar kazmaya başladığını anlayan Bizanslılar, bu kez yer altında da mücadele vermek zorunda kaldılar. Türklerin açtığı lağımları bulup çökertmeye çalışıyor, bunların karşısına lağımlar açarak içini dumanla ve suyla doldurup kullanılmaz hale getiriyorlardı³⁵. Fakat Sultan Mehmed pes etmiyor, sürekli yeni planlar yapıyor, yeni teknikler bulmaya çalışıyordu. Osmanlıların şehre hâkim olmak için sarf ettikleri olağanüstü çaba Bizanslıları hayrete düşüyordu. Türklerin bir gece 4 saatte inşa ettikleri muazzam kuleyi 18 Mayıs sabahı karşılarında gören Bizanslılar, hayret içinde kalmıştı. Surların on adım ötesinde, dışı öküz ve deve derileriyle kaplanmış, içinde tırmanma merdivenleri bulunan tekerlekli ahşap kuleden hayranlıkla

³³ Francis, s. 59.

³⁴ Francis, s. 57.

³⁵ Francis, s. 46 vd. Krş. Runciman, s. 127.

bahseden Venedikli Nicolò, “*Konstantiniyye'deki bütün Hıristiyanlar bu çapta bir şey yapmak isteselerdi bunu bir ayda dahi başaramazlardı*” diye yazmış ve imparatorla adamlarının bu muhteşem şeyi görünce korkudan düşüp bayılacak gibi olduklarını belirtmiştir³⁶. Bizanslılar gece yolun dolgusu içine barut fiçileri doldurup ateşe verdiler. Alevler içinde çöken kulenin üzerindeki Türk askerleri de yanarak öldü. Halk, sabaha kadar hendeğin yarısını temizleyip yakınındaki surları da tamir etti. Türkler başka kuleler de yaptı, ama hiç biri istenen sonucu vermedi³⁷.

Bu arada Beşiktaş sahilindeki (Çifte sütunlar) Türk donanmasının zaman zaman (16, 17, en son 21 Mayıs'ta) üssünden ayrılıp Haliç girişini kapatan zincirin önünden davul ve boru sesleri arasında gövde gösterisi yapması da halkın tedirginliğini artırıyor, kiliselerin çanları hiç durmadan çalıyordu³⁸. Bu sinir bozucu koşullarda gittikçe artan açlık, uykusuzluk ve yorgunluktan perişan düşen halk, Tanrı'nın bile artık Bizans'a karşı olduğunu düşünmeye başlamıştı. Bu arada 24 Mayıs gecesi 3-4 saat süren ay tutulmasının ardından gökyüzünde dolunay belirince imparator dahil herkes tarifsiz bir korkuya kapıldı. Zira Bizanslıların inanışına göre İstanbul dolunay işaret verince düşecekti ve bu bir işaretti³⁹.

Bu yüzden, ertesi gün 25 Mayıs'ta imparatorun emriyle bütün halkın katıldığı bir dua töreni düzenlendi. Meryem Ana tasviri (ikona) ellerinde olduğu halde şehrin sokaklarında dualar ederek dolaşırlarken tasvirin birden yere düşmesi, üstelik sanki toprağa yapışmış gibi güçlkle yerden kaldırılması kötüye işaret sayıldı. Ayrıca öğle vakti büyük bir gök gürültüsüyle kopan fırtına, ardından şiddetli yağmur, sel baskını, ertesi gün de akşama kadar şehri kaplayan yoğun bir sis Tanrı'nın bu şehre yüz çevirdiğinin işareti olarak algılandı. İnanışa göre Tanrı sise bürünüp şehri terk etmişti⁴⁰. Şehir halkı gibi imparatorun da ümitleri gittikçe tükenmişti. Son bir umut Venedik'in vaat ettiği filoyu bekliyordu; ama filo henüz ortada yoktu. Görevlendirdiği gemi kendisine görünürde hiçbir filo olmadığını rapor edince imparator dayanamayarak ağladı.

Bu arada Türklerin artık genel hücum için son hazırlıkları yaptığı da anlaşılmıştı. Ateşi psikolojik bir harp aracı olarak kullanan Osmanlılar, 26 ve 27

³⁶ Nicolò Barbaro, s. 63 vd.; Francis, s. 47.

³⁷ Runciman, s. 128.

³⁸ Nicolò Barbaro, s. 61 vd., 66.

³⁹ Nicolò Barbaro, s. 67 vd. (Nicolò, ay tutulması ve dolunayın tarihini 22 Mayıs olarak verir). Runciman (s. 129) bunu 24 Mayıs olarak hesaplanmıştır.

⁴⁰ Kritovulos, s. 57 vd.

Mayıs geceleri ordugâhta şehir halkını ürkütecek derecede büyük ateşler yaktılar. 28 Mayıs Pazartesi günü halk bir yandan yıkılan surları onarmaya çalışırken diğer yandan da şehirde büyük bir tören düzenlendi. İmparator da bu törene katılarak halkı cesaretlendiren bir konuşma yaptı. Bizanslılar ellerinde ikonalarla surlar boyunca yürüyor, tehlikenin yüksek olduğu sur kesimleri kutsanıyor, hep birlikte ilahiler okuyarak Tanrı'ya yalvarıyorlardı. Akşam olunca halk Ayasofya Kilisesi'ne doğru yürüdü. Aslında son 5 aydır, kiliseleri Vatikan'la birleştiği için hiçbir Bizanslı Ortodoks büyük kiliseye gitmemişti. Ama şimdi bütün anlaşmazlıklar bir kenara konulmuştu. Konstantinos da o gün Ayasofya'ya gidip gözyaşları içinde dua etti; sonra Blakherna Sarayı'na dönüp saray ahalisiyle vedalaştı; ardından da Francis'le beraber mevzileri teftiş edip surları baştanbaşa dolaştı⁴¹.

28 Mayıs gecesi Osmanlı ordugâhında ve Haliç'teki gemilerde yakılan ateş öncekilerden çok daha büyük oldu. Fenerler, kandiller, mumlar ortalığı gündüz gibi aydınlatmıştı. Bazı Bizanslılar birdenbire beliren ateşi görünce Osmanlı donanmasında yangın çıktığını zannetmiş ve donanmanın tamamıyla mahvolmasını dilemişti. Gece yarısı olduğunda bütün ateşler yine birden söndürüldü⁴².

Ertesi gün, 29 Mayıs 1453 Salı günü, beklenen genel taarruz başladı. Bunun üzerine alarm verilince birden bütün şehir çan sesleriyle çınladı. Tekbir sesleri arasında kösler vuruluyor, davullar, borular hiç susmuyordu. Mehter de hiç durmadan savaş nameleri çalıyor, bu ses top atışları kesildiğinde karşı sahilden bile duyulabiliyordu. Ok, mızrak, taş, top yağmuruna tutulan Bizanslılar bir an soluk alma imkânı bulamıyorlardı. Halk, sıvı ateş ve taşlar fırlatıyor, Türklerin tırmanma merdivenlerini ve diğer araçlarını tahrip etmek için canla başla çalışıyordu. Her iki taraftan da yaralıların bağıriş ve inlemeleri göğe yükseliyordu. Türkler pes etmiyor tekrar tekrar merdivenlere tırmanmaya çalışıyorlardı. Surların tepesine çıkabilmek için birbirinin omuzuna çıkanlar da vardı. En sert çatışmalar sur kapılarının yakınlarında oluyordu⁴³.

Gün doğarken Türkler Topkapı ile Edirnekapı arasındaki surlardan şehre girdiler. Francis'in kaydına göre bu sırada Hasan adında iri yarı bir Yeniçeri surun bu yıkık kısmından cesaretle tepeye çıktı; ardından otuz kadar yeniçeri de onu takip etti. Buradaki Bizanslıların sayısı az olduğundan sura tırmananlara engel olamadılar. Bu esnada bir taş isabetiyle yere düşen Hasan şehit olduysa da

⁴¹ Francis, s. 67, 73.

⁴² Dukas, s. 192; Nicolò Barbaro, s. 73.

⁴³ Francis, s. 75.

onun ardından gelenler sancağı korudu⁴⁴. Kısa süre sonra surlarda Türk bayrağının dalgalandığını gören halk “*Şehir düştü*” diye feryat ederek Ayasofya’ya iltica etmeye çalıştı. Zira inanişâ göre Türkler, Çemberlitaş’a kadar gelince gökten bir melek elinde kılıçla inecek o zaman Türkler geri dönecek, Bizanslılar da ayaklanarak bunları takip ve telef edeceklerdi. Bu yüzden halk Ayasofya’ya sığınmaya çalışınca bir saat içinde burada sayısız insan toplanmış, kapıları kapatarak mabedin kerameti sayesinde kurtulmayı ümit etmişlerdi⁴⁵.

Nihayet 53 gün süren kuşatmanın ardından 54. gün şehir Türklerin eline geçince Topkapı’dan törenle şehre giren Fatih, At Meydanı’nı geçip Ayasofya önüne geldi ve burada toplanan halka can ve mallarının emniyette olduğunu söyleyerek onları teskin etmeye çalıştı. Şehir kılıçla alındığı için askerlerine yağma izni verdi, ama halka hiçbir kötülük yapmamalarını emretti. Şehirden kaçmış olanların evlerine dönebileceğini ve herkesin kendi örf, adetine, dinine göre serbestçe yaşayabileceğini söyledi⁴⁶. Bütün çabalarına rağmen İstanbul’u kaybeden Bizanslılar ise Tanrı’nın, günahlarından dolayı Hıristiyanları cezalandırdığına ve Fatih’i de bunun için görevlendirdiğine inandılar. 11 Mayıs 330’da İmparator Büyük Konstantinos zamanında Roma İmparatorluğu’nun yeni başkenti olan *Şehirler Kraliçesi* İstanbul, 1123 yıl sonra yine Mayıs ayında aynı adı taşıyan bir hükümdar döneminde Bizanslılar tarafından kaybedilmişti.

⁴⁴ Francis, s. 77 vd.

⁴⁵ Dukas, s. 197.

⁴⁶ Francis, s. 85. İstanbul’un kuşatılması ve fethi hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. F. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, İstanbul 2012.

Kaynakça

- Ak, M.- F. Başar, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, İstanbul 2003.
- Dirimtekin, F., *İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1976.
- Dukas, *İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği (1341-1462)*, çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 2013.
- Emecen, F., "İstanbul'un Fethi", *Tükler*, IX, Ankara 2002, s. 312-321.
- _____, *Fetih ve Kıyamet*, İstanbul 2012.
- Francis, *Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi*, çev. K. Dinçmen, İstanbul 2002.
- Kritovulos, *İstanbul'un Fethi (Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sâni)*, Türkçesi Karolidi, çeviri ve notlar M. Gökman, İstanbul 2013.
- Nicol, D. M., *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. B. Umar, İstanbul 1999.
- Nicolò Barbaro, *1453 Konstantinopl Kuşatma Güncesi*, çev. Y. Fincancıoğlu, İstanbul 2007.
- Runciman, St., *Konstantinopolis Düştü*, çev. D. Türkömer, İstanbul 2011.